

Center for Strategic Studies of the
Islamic Republic of Iran Army

**Journal Of
Army Strategic Research**
Print ISSN:27834212
Volume 3, Issue 7
Spring 2024
P.P. 69-93

Investigating the effect of religiosity on the happiness of duty students (in a training center for desired military specialties)

Ali Valisotani*¹, Ahad Valisotani²

Abstract

Today, the importance of happiness psychology researches has gained great importance due to the great role of this factor in maintaining health, satisfaction with life and strengthening the psychological dimension of man to deal with tensions and problems in the present age. In the meantime, the topic of students' happiness, which is considered one of the main assets of any society, has naturally become more important. This research also aims to measure the effect of religiosity on the happiness of active duty students in a specialized military training center by conducting a scientific research. The method used in the current research is descriptive and survey, the statistical population of this research is all the students of the specialized military training center who studied in the first half of the academic year 2019-2019. The sample population corresponds to the statistical population with a total number of 110 people. The measurement tool consists of a 53-question questionnaire, which was prepared based on the ideas presented in this field and previous researches and seeking opinions from experts, and its Cronbach's alpha was 0.88. After collecting the data, it was analyzed using two test models (external and internal) in smart pls software. Finally, the general model was also examined and confirmed. The results showed that the effect of religiosity on the happiness of the students of the specialized military training center has a very significant effect, and religiosity includes more than 60% of all the factors affecting the happiness of the students of the training center.

Keywords: Mobility, engineering groups, future threats, manpower

Citation: Valisoltani, Ali (2024). Investigating the effect of religiosity on the happiness of duty students (in a training center for desired military specialties). *Journal Of Army Strategic Research*, 3 (7), 69-93

1.PhD Strategic Defense Sciences of the Higher National Defense University (author):

Email:a.v.s@chmail.ir

2. Master of Research in Social Sciences, Islamic Azad University, Science and Research Department.Tehran. Iran.

Received: 2024/04/07

Accepted: 2024/05/19

Article Type : Research - based

بررسی تأثیر دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه (در یک مرکز آموزش تخصص‌های نظامی موردنظر)

علی ولی سلطانی^{۱*}، احد ولی سلطانی^۲

چکیده

امروزه اهمیت پژوهش‌های روانشناسی شادمانی، بواسطه نقش زیاد این عامل در حفظ سلامتی، رضایت از زندگی و تقویت بُعد روانی انسان برای مقابله با تنش‌ها و مشکلات، عصر حاضر، اهمیت زیادی یافته است. در این میان مبحث شادمانی دانشجویان که از اصلی‌ترین سرمایه‌های هر جامعه‌ای محسوب می‌شوند، طبعاً اهمیت بیشتری پیدا کرده است. این پژوهش نیز بر آن است که از طریق انجام یک پژوهش علمی، میزان تأثیر دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه در یک مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر را بسنجد. روش به کار گرفته شده در تحقیق حاضر توصیفی و پیمایشی بوده، جامعه آماری این تحقیق تمامی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر است که در نیمسال اول تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ مشغول به تحصیل بوده‌اند. جامعه نمونه منطبق بر جامعه آماری به تعداد ۱۱۰ نفر و تمام شمار است. ابزار سنجش شامل یک پرسشنامه ۵۳ سؤالی ساخته است که بر اساس نظریات ارائه شده در این حوزه و پژوهش‌های انجام شده قبلی و نظر خواهی از خبرگان تهیه و آلفای کرونباخ آن نیز ۰/۸۸ بدست آمد. داده‌ها پس از جمع آوری با استفاده از دو مدل آزمون (بیرونی و درونی) در نرم افزار smart pls مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در نهایت نیز مدل کلی نیز مورد بررسی قرار گرفت و تایید شد. نتایج حاصله نشان داد که تأثیر دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر، تأثیر بسیار معناداری دارد و دینداری بیش از ۶۰ درصد از کل عوامل مؤثر بر شادمانی دانشجویان مرکز آموزشی موردنظر را شامل می‌شود.

واژگان کلیدی: مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی، دانشجویان وظیفه، شادمانی، دینداری

استناد: ولی سلطانی، علی؛ ولی سلطانی، احد (۱۴۰۳). بررسی تأثیر دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه (در یک

مرکز آموزش تخصص‌های نظامی موردنظر). *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی ارتش*، ۳(۱): ۶۹-۹۳.

۱. دانش‌آموخته دکتری علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

a.v.s@chmail.ir

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

مقدمه

نظام اسلامی نظامی است که تمام احکام و موازین اسلامی را به صورت کامل «به اجرا در می‌آورد»؛ که مایه‌ی سعادت انسان و مایه‌ی سربلندی ملت و کشور و مایه‌ی آبادی روی زمین و آبادی کشور و منطقه‌ی زیست ما است، و «نیز» مایه‌ی شادی محیط زندگی و مایه‌ی استحکام خانواده و مایه‌ی اصلاح روابط اجتماعی میان مردم، و خلاصه مایه‌ی خوشبختی زندگی مادی و معنوی انسان‌ها است. مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

یکی از نیازهای اساسی انسان، شاد زیستن است، زیرا انسان متعادل، خود و جامعه خود را در پرتو آن می‌سازد، از اینرو همه به دنبال شادی‌اند. البته اگر ما به اطراف خود بنگریم، صحنه‌هایی از غم و شادی را به وضوح مشاهده خواهیم کرد که هر کدام در جای خود لازمه زندگی بشر است. گاهی غم، و زمانی شادی به سراغ انسان می‌آید، اما، او فطرتاً از غم گریزان و به شادی متمایل است. شادی، موجبات حفظ سلامتی عاطفی، روانی، جسمی و امیدواری را فراهم می‌کند (آل یاسین، ۱۳۸۰). همچنین، زندگی را خوشایند ساخته و اشتیاق برای پرداختن به فعالیت‌های اجتماعی را آسان می‌کند (رحیمی یگانه، ۱۳۸۶). امروزه نیاز به شادمانی بیش از گذشته احساس می‌شود، این امر را می‌توان از روی رفتارهایی که برای ایجاد شادی در بین اقشار مختلف جامعه شکل گرفته، از یک تفریح ساده مثل قدم زدن در پارک تا تمایل به سمت مصرف مواد قرص‌های روان گردان و... مشاهده کرد (عروتی عزیز، ۱۳۸۶: ۸). در این میان، جوانی که به مرحله شکفتگی، پویایی و نشاط دوران بلوغ پا نهاده، بیش از دیگران به شادمانی می‌اندیشد و آن را با خود آرایی و... ظاهر می‌سازد. این حق جوان است که در جامعه شاد باشد و از زندگی خود لذت مشروع ببرد. دانشجویان در یک جامعه، قشر وسیعی از جمعیت فعال یک کشور را تشکیل می‌دهند، که عوامل متعددی همچون محرک‌های درونی و عوامل تنش‌زای بیرونی، می‌تواند سلامت اجتماعی و روانی آن‌ها را به خطر اندازد و در معرض انواع آسیب‌های اجتماعی و خطرپذیری قرار دهد و همچنین دوره‌ی دانشجویی یکی از مهمترین دورانی است که برای اکثر جوانان دختر و پسر در کشور ما بوجود می‌آید و این دوره نیز خود نقش مهمی در مسئولیت‌پذیری و شکل‌گیری زندگی شغلی و اجتماعی آتی ایفا می‌کند (توحیدیان، ۱۳۸۸: ۱). در چنین محیطی، پژوهشگران تحقیق حاضر درصد برآمد که تأثیر دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه در یک مرکز

آموزش تخصص‌های نظامی را بعنوان یکی از مسائل مهم و ضروری حوزه نظامی مورد بررسی قرار دهند.

شادمانی یکی از مفاهیمی است که از یک سو متأثر از ساختارهای متعدد جامعه است و از سوی دیگر بر فرایند توسعه و تعالی جامعه تأثیر گذار است (ابراهیم نجف آبادی و سام آرام، ۱۳۹۰)، پیشینه و قدمت توجه به موضوع شادمانی را می‌توان به ازای تاریخ خلقت بشر دانست. چرا که آدمی همواره به دنبال این بوده که چگونه خود را از دردها و رنج‌ها رها سازد و از حال بد به حال خوب تغییر وضعیت دهد (داینر و همکاران، ۱۹۹۵: ۳ به نقل از رنجبر، ۱۳۹۱: ۱). مطالب و گفته‌های نسبتاً زیادی در مورد رنج و مشکلات انسانی وجود دارد. در این رابطه کتاب‌ها و مقالات زیادی به تجزیه و تحلیل این رنج و دردها پرداخته‌اند. در گذشته بیشتر بر هیجانات منفی مثل اضطراب و افسردگی تمرکز می‌کرد تا بر هیجانات مثبت از قبیل شادمانی و رضایت از زندگی. امروزه حتی محتوای تعدادی از کتاب‌ها و مقالات علمی بر درد و رنج انسانی تأکید دارد تا شادمانی و لذت (مایرز، ۲۰۰۰). لکن، در چند دهه‌ی اخیر، علاقه‌ی بسیاری از محققین و نویسندگان به سوی لذت، شادمانی و رضایت از زندگی معطوف شده است به طوری که سلیگمن و همکاران (۱۹۹۹) اظهار می‌دارند که طی دهه‌ی ۱۹۸۰، تعداد چکیده‌های مقالات روانشناسی در مورد سلامت ذهن، شادمانی و رضایت از زندگی به حدود ۷۸۰ مقاله رسیده است. بنابراین ملاحظه می‌شود که روند توجه محققین به درد و رنج‌های انسانی در حال تغییر در جهت توجه به شادمانی و رضایت از زندگی است. این توجه باعث شده است که پژوهشگران مختلف ضمن تعریف شادمانی، پژوهش‌هایی را نیز در مورد عوامل مؤثر و شیوه‌های افزایش آن انجام دهند. محققان سلامت ذهن، به بررسی کامل حیطه‌ی سلامت روانشناختی پرداخته‌اند؛ برای مثال محققان به بررسی عواملی پرداختند که هم شخص را از افسرده شدن محافظت می‌کند و هم عواملی که موجب می‌شود تا شخص خوشحال و شادمان شود (کشاورز و وفاییان، ۱۳۸۶). اولین مطالعه در مورد شادمانی در سال ۱۹۱۲ میلادی در بین دانش آموزان انگلیسی انجام شد. در سال‌های بعد از آن چند مطالعه دیگر در آمریکا در مورد سطح لذت دانش‌آموزان انجام گرفت؛ ولی، مطالعات مربوط به شادمانی به دلیل جنگ‌های اول و دوم جهانی به دست فراموشی سپرده شد (عابدی، ۱۳۸۳). از سال ۱۹۶۰ پژوهش‌های مربوط به شادمانی افزایش یافت و سازمان‌های مختلفی به بررسی شادمانی پرداختند (آرگایل، ۲۰۰۱). در این پژوهش‌ها سه جهت‌گیری اساسی را می‌توان

مشخص کرد، در برخی از آن‌ها سنجش میزان شادمانی و تهیه ابزارهایی برای سنجش شادمانی هدف اصلی بوده است. در برخی پژوهش‌ها که بیشتر مورد توجه بوده، بررسی عوامل مؤثر بر شادمانی مدنظر قرار گرفته است و در گروهی شیوه‌های افزایش شادمانی ارزیابی شده‌اند (کشاورز و وفاییان، ۱۳۸۶). پژوهش در مورد عوامل مؤثر بر شادمانی در دهه ۱۹۸۰ تا آن‌جا پیش رفت که کاستا و مک‌کرا مدعی کشف ژن شادی شدند. در نیمه قرن بیستم، شادی مورد توجه جدی جامعه‌شناسان و روانشناسان و اقتصاددانان قرار گرفت. البته بسیاری از پژوهش‌هایی که در زمینه شادی انجام شد، تحت عنوان کیفیت زندگی بررسی می‌شدند و شادی به‌عنوان یکی از ابعاد درونی کیفیت زندگی مطرح می‌شد. بررسی پیشینه‌های تجربی در زمینه شادمانی در ایران نشان می‌دهد که سابقه پژوهش در این زمینه به کمتر از بیست سال می‌رسد، البته از سال ۱۳۸۰ تاکنون توجه محققان به سوی این موضوع بیشتر شده است. گستردگی ابعاد و پیچیدگی موضوع موجب شده است که مرزهای محدود کننده این موضوع لغزنده و مبهم باشد و لذا برداشت‌های متفاوتی از این موضوع و قلمرو آن به‌وجود آید که در بررسی‌ها قابل مشاهده است. از سوی دیگر تلاش برای یافتن عوامل تأثیرگذار بر کنش انسانی از سوی روانشناسان بستر مناسبی برای رشد مطالعات و تحقیقات تجربی در این زمینه فراهم شد و روانشناسان را به طرح مفاهیم جدیدی در زمینه این عوامل سوق داده است. بدون شک شادمانی بر تمام جنبه‌های زندگی افراد ریشه دارد، دانشجویان هر جامعه دسترنج معنوی و انسانی آن جامعه‌اند و از سرنوشت‌سازان و برنامه‌ریزان فردای کشور خویش‌اند. با پیشرفت صنعت و فناوری و مشکلات مربوط به آن، اختلالات و بیماری‌های روانی همانند مشکلات جسمانی افزایش چشمگیری داشته‌اند (احمدی، ۱۳۷۱). ویلسون (۲۰۰۵) اظهار کرد که دانشجویان در سال‌های تحصیلی خود در معرض فشارهای متعددی قرار دارند که این عوامل می‌تواند بهداشت روانی آنان را تحت تأثیر قرار دهد. بنابراین، لازم است تا مسائل و مشکلات جسمانی و روانی این قشر عظیم جدی تلقی شود و مورد رسیدگی قرار گیرد (باقری و همکاران، ۱۳۸۵). با نگاهی دقیق به رفتارهای دانشجویان به وضوح می‌توان مواردی را مثال زد که گرفتار انواع فشارهای روحی ناشی از مشکلات و انواع مختلفی از فساد رفتاری و اخلاقی مانند اعتیاد، بی‌بندوباری جنسی و... هستند، در عین حال دانشجویانی با شرایط تقریباً یکسان نیز غم و شادی یکسانی ندارند، ولی، مسأله مهم این است که با توجه به نقش و اهمیت شادمانی در رشد و ارتقای انسان‌ها

بخصوص جوامع چه عوامل اجتماعی و فرهنگی بیشترین تأثیر را بر شادمانی دارد و چگونه می‌توان با تغییر در عوامل اجتماعی و فرهنگی موجب تغییر شادمانی شد و از آن در جهت پیشرفت و توسعه جامعه سود جست. ادبیات تحقیق نشان داده که علی‌رغم آن که تحقیقات بسیاری در این زمینه انجام شده، ولی، هنوز احتیاج به تحقیقات بیشتری دارد. پژوهش حاضر تلاش دارد تا به بررسی تأثیر دینداری بر شادمانی در جامعه مورد مطالعه یعنی دانشجویان وظیفه یک مرکز آموزش تخصصهای دریایی نظامی بپردازد.

شادمانی برای یک انسان سالم یک قاعده است. در پرتوی شادی است که انسان می‌تواند خود را بسازد و خود را برای آینده کاری در محیط زندگی و اجتماع آماده کند (زارعی متین و همکاران، ۱۳۸۸) بنابراین، شادی موهبت بزرگی است که باید آن را جستجو کرد و غنیمت شمرد، و به دیگران نیز منتقل کرد. دانشجویان دانشگاه از مهمترین اقشار جامعه محسوب می‌شوند، نشاط و شادمانی در دانشگاه موجب رشد و شکوفایی در همه ابعاد وجودی یک دانشجو می‌شود. فضای شاد باعث پویا شدن ذهن و افکار آن‌ها می‌شود و استعدادهاى نهفته آن‌ها شکوفا می‌شود. دانشجویان در صورت برخورداری از شادمانی حقیقی در ذات و شخصیت خود، احتمال موفقیت خود را در تمامی شئون تحصیلی و معنوی در زمان دانشجویی و حتی پس از طی دوران تحصیلی دانشگاهی و در زمان اشتغال به کار افزایش خواهند داد. نبود نشاط و شادمانی در محیط دانشگاهی، ضربات سنگینی بر چرخ‌های توسعه کشور وارد می‌کند و اگر شادی و ابراز نشاط از راه‌های صحیح آن ارتقا یابد، زمینه را برای توسعه انسانی و جامعه فراهم می‌کند. نشاط و شادمانی اجتماعی با فعال بودن و پر جنب‌وجوشی نسل جوان و دانشجو ارتباط مستقیم دارد. اگر در این زمینه برنامه‌ریزی درست انجام شود، زمینه را برای بالندگی این قشر و بهره‌وری و دانشجویی مهیا می‌سازد، ولی، چنانچه برنامه‌ای برای این بعد از زندگی دانشجویان وجود نداشته باشد و وسایل مناسب و پذیرفته شده‌ای را برای رسیدن به این هدف در اختیار دانشجو قرار نگیرد، چه بسا به گفته مرتون از وسایل و راه‌های نامشروع برای شادی استفاده خواهند کرد که زمینه بسیاری از نابسامانی‌ها و انحرافات را فراهم خواهد کرد (عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۰). در واقع توجه به تمام عوامل مؤثر بر شادمانی، توجه به تمامی ارزش‌ها، خوبی‌ها و شایستگی‌ها است. کسانی که چنین عواملی را بشناسند، خواهند توانست شادتر زندگی نمایند. لزوم پرداختن به مقوله شادمانی و عوامل مؤثر بر آن از آنجا ناشی می‌شود که جامعه از کمبود یا حتی در مواردی از نبود آن در رنج

است. اگرچه آمار دقیقی درباره میزان شادمانی در کشور ما گزارش نشده است، اما، با رجوع به آمار رفتارهای پرخطر از قبیل خشونت‌های خانوادگی، اعتیاد، بزهکاری نوجوانان، افزایش نگران‌کننده طلاق و گسترش اختلالات روانی، به‌طور غیرمستقیم می‌توان به میزان پایین شادمانی در جامعه پی برد (رنجبر، ۱۳۹۱:۳). و به اعتقاد برخی کارشناسان، هم اکنون نشانه‌های صریحی از کمبود شادی و طراوت در افراد جامعه به چشم می‌خورد، کمبود شادی نیز به نوبه خود تأثیر معکوس می‌گذارد و ضررهای این فضای سرد و بی‌نشاط می‌تواند تعادل و سلامت روانی جامعه را برهم بزند. تأثیر مخرب افسردگی و رکود ذهنی بر جوامع مانند طلاق و خشونت و احساس شکست و پایین آمدن توانایی‌های فردی و اجتماعی چیزی نیست که بر کسی پوشیده باشد، بنابراین، به دلیل تأثیرات همه جانبه و دامنه‌دار شادمانی در توسعه و تقویت زمینه‌های رشد و تعالی و ایجاد مشکلات عدیده روانی و اجتماعی در صورت کمبود یا فقدان آن، ما در این تحقیق سعی خواهیم کرد با روش علمی به بررسی تأثیر دینداری بر شادمانی دانشجویان مرکز نظامی موردنظر پرداخته تا با بهره‌گیری از نتایج آن در جهت بهبود فضای آموزشی، فرهنگی و اجتماعی مرکز موردنظر اقدام‌های لازم صورت پذیرد.

هدف اصلی پژوهش:

- بررسی تأثیر دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر.

اهداف جزئی پژوهش:

- بررسی تأثیر بعد اعتقادی دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر.
- بررسی تأثیر بعد عاطفی دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر.
- بررسی تأثیر بعد پیامدی دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر.
- بررسی تأثیر بعد مناسکی دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر.

فرضیه اصلی پژوهش

- به نظر می‌رسد دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر تأثیر دارد.

فرضیات فرعی پژوهش

- به نظر می‌رسد بعد اعتقادی دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر تأثیر دارد؛
- به نظر می‌رسد بعد عاطفی دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر تأثیر دارد؛
- به نظر می‌رسد بعد پیامدی دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر تأثیر دارد؛
- به نظر می‌رسد بعد مناسکی دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر تأثیر دارد.

پیشینه

در بخش پیشینه‌های تحقیق یک بررسی اجمالی از نتایج ۹ تحقیق که به نوعی مرتبط با رابطه دینداری و شادمانی هستند، به شرح جدول ۱ ارائه شده است.

جدول (۱): پیشینه‌های تحقیق داخلی و خارجی

ردیف	محقق/ محققان (سال تحقیق)	عنوان تحقیق	نتایج مرتبط
۱	علوی (۱۳۸۸)	بررسی رابطه میزان احساس شادی با نوع رفتار در دانشجویان مختلف دانشگاه‌های شهر کرمان	با افزایش رفتارهای دینی دانشجویان یاد شده، میزان شادی در آنان افزایش می‌یابد.
۲	محمد قمری (۱۳۸۹)	بررسی رابطه دینداری و میزان شادمانی در بین دانشجویان دانشگاه‌های آزاد منطقه دو	رابطه بین دینداری و میزان شادمانی در بین دانشجویان یاد شده مثبت و معنی‌داری است.
۳	بهنام زارع (۱۳۹۰)	بررسی شادکامی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: جوانان شهر کرمان)	بین دینداری با شادکامی رابطه معنادار وجود دارد
۴	مریم جامه شورانی (۱۳۹۲)	رابطه دینداری با احساس شادمانی دانشجویان دانشگاه خوارزمی واحد کرج	بین میزان دینداری و شادمانی، در دانشجویان دانشگاه یاد شده همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد.
۵	شراره مهدی‌زاده و همکاران (۱۳۹۳)	بررسی میزان دینداری و نقش آن در شادمانی جوانان ۱۸ تا ۲۹ ساله شهر تهران	بین سه بعد دینداری (اعتقادات دینی، احساسات دینی و مناسک دینی) و شادی جوانان مطالعه شده همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد.
۶	علیرضا منطری توکلی و	بررسی رابطه بین دینداری و شادکامی در بین دانشجویان دختر	بین سه بعد دینداری (رفتار دینی، دانش دینی و نگرش دینی) و شادی

ردیف	محقق / محققان (سال تحقیق)	عنوان تحقیق	نتایج مرتبط
	همکاران (۱۳۹۰)	دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان	دانشجویان مورد مطالعه همبستگی مثبت معنی داری وجود دارد.
۷	احد ولی سلطانی (۱۳۹۴)	بررسی تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر میزان شادمانی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد پرند	بین میزان دینداری و شادمانی، در دانشجویان دانشگاه مورد نظر همبستگی مثبت و معنی داری وجود دارد.
۸	مرجان رضاها (۱۳۹۴)	بررسی رابطه دینداری و شادکامی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شاهرود	طبق یافته‌های پژوهش، دینداری می‌تواند میزان شادکامی دانشجویان را افزایش دهد.
۹	فاطمه سرمیلی (۱۳۹۶)	تأثیر هویت دینی بر شادکامی و معنای زندگی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی بندرلنگه	نتایج تحقیق نشان داد که دینداری و هویت دینی تأثیر مثبت و معناداری در بروز شادی و شادکامی بین دانشجویان مورد نظر داشته است
۱۰	فرانسیس، جی و همکاران (۲۰۰۳)	بررسی رابطه مذهب و شادی در میان دانشجویان آلمانی	تأیید نبود ارتباط معناداری بین مذهب و شادمانی
۱۱	اسنوپ (۲۰۰۸)	مذهب و شادمانی در سه ملت آمریکا، دانمارک و هلند	تأثیر مذهب بر شادمانی در کشور آمریکا قوی‌تر از هلند و دانمارک است و اینکه تأثیر مذهب بر شادمانی در ملل مختلف یکسان نیست
۱۲	شارما و مالهوترا (۲۰۱۰)	عوامل روانی اجتماعی شادی در نوجوانان	متغیرهای روانی و اجتماعی، مثل مذهب و حمایت اجتماعی، ارتباطی مثبت و قابل توجه با شادی دارند
۱۳	بری آرتور (۲۰۱۲)	شخصیت، دین و ویژگی‌های شخصیتی: آیا صفات شخصیتی بهتر شادمانی را پیش‌بینی می‌کند یا دین	رابطه معناداری بین دین و شادمانی است

مروری بر پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد تأثیر دینداری بر شادمانی را گزارش می‌کنند، اما، آنچه این پژوهش را از سایر پژوهش‌های انجام‌شده متمایز می‌کند، این است که این پژوهش در یک مرکز و محیط آموزشی نظامی و با جامعه آماری شامل دانشجویان وظیفه با مدارج تحصیلی بالا (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) صورت گرفته است که از نوآوری‌های این پژوهش محسوب می‌شود.

تعاریف شادمانی

مطالعات نظری و تجربی (علمی) در خصوص شادمانی حدود یک قرن است که آغاز شده است (گلاتزر^۱، ۲۰۰۰: ۵۰۱). به نقل از چلبی و موسوی، (۱۳۸۷) و تأمل و دقت در آن مطالعات نشان می‌دهد، تاریخ تحقیقات مربوط به این پدیده، تاریخ پریشانی دارد و به دلیل ظهور معانی متعدد از این واژه «happiness» موانع عدیده‌ای بر سر راه تولید تفکر و اندیشه در این مقوله رشد کرده است؛ البته به نظر می‌رسد امروزه به دلیل روی‌آوری بسیاری از تحقیقات به پدیده شادمانی و کنکاش در این زمینه، تا حدی از این بلا تکلیفی کاسته شده و حتی پیشرفت‌هایی نیز در سطح مفهومی به دست آمده که در نهایت به ارائه تعاریف متعددی از این واژه منجر شده است (ربانی و همکاران، ۱۳۸۶). برای بحث درباره مفهوم شادمانی بهتر است از اینجا شروع کنیم که هیجانان آدمی در طیفی با دو بعد مثبت تا منفی و با شدت مختلف قرار می‌گیرند. خشم، اضطراب و افسردگی نمونه هیجان‌های منفی هستند و اصلی‌ترین و عمده‌ترین هیجانان مثبت شادی و سرور است. گرچه هیجانان دیگری نیز وجود دارند که با حالات مثبت رابطه نزدیکی دارند، مثل تهییج و هیجانان مثبت عمیق. هیجانان مثبت فرصت‌هایی را در اختیارمان می‌گذارند تا روابط بهتری را ایجاد کنیم و بارآوری بیشتری از خود بروز دهیم. ابعاد متنوع هیجان هم در تجربه و هم در حالت چهره یافت می‌شوند و در آهنگ صدا وضوح کمتری دارند. حالات چهره‌ای برای هیجان تا حدودی ذاتی‌اند و به واسطه قواعد و قوانین نمایش کنترل می‌شوند. هیجانان مثبت به واسطه فعالیت‌های اجتماعی، ورزش و شیوه‌های دیگر برانگیخته می‌شوند. تعدادی از هیجانان نیز با نیازهای شناخته‌شده رابطه‌ای ندارند. رخدادهای مثبت زندگی و فعالیت‌های خوشایند، باعث هیجانان مثبت شده و اگر فراوانی آن‌ها کافی باشد به شادمانی منجر می‌شوند (ریو، ۱۳۷۶: ۴۲).

هیجان‌های مثبت را می‌توان در سه مقوله طبقه بندی نمود: آن‌هایی که با گذشته و حال و آینده پیوند دارند. «هیجان‌های مثبت مرتبط با آینده، خوش بینی و امید و اعتماد و ایمان و اعتقاد را شامل می‌شوند. رضایتمندی و خشنودی، آرامش خاطر و غرور هیجان‌های مثبت عمده‌ای هستند که با گذشته پیوند دارند. در ارتباط با هیجان‌های مثبت حال دو طبقه متمایز وجود دارد: لذت‌های آنی و رضامندی پایدارتر لذت‌ها و هم لذت‌های جسمانی و هم

^۱ . Glatzer

لذت‌های عادی‌تر را شامل می‌شوند. لذت‌های جسمانی از طریق حواس حاصل می‌شوند. احساس‌هایی که از امور جنسی، عطرها، خوشبو و چاشنی‌های خوشمزه بروز می‌کنند در مقوله قرار می‌گیرند، برعکس لذت‌های عالی‌تر از فعالیت‌های پیچیده‌تر به دست می‌آیند و احساس‌هایی همچون سعادت، شرف و راحتی و سرخوشی و شادمانی را شامل می‌شوند» (کار،^۱ ۱۳۸۵: ۳۲) از عهد باستان نیز به احساسات و هیجانات مثبت انسان از جمله شادمانی توجه شده است (آیزنک، ۱۳۷۸: ۱۵). افلاطون در کتاب جمهوری بر سه عنصر وجود آدمی اشاره می‌کند که عبارتند از: قوه تخیل یا استدلال، احساسات و امیال. شادمانی از نظر افلاطون حالتی از انسان است که بین این سه عنصر تعادل و هماهنگی برقرار باشد (دیک، ۱۹۹۹).

ارسطو فیلسوف بزرگ یونانی می‌گوید: «عالی‌ترین خوبی‌های قابل دستیابی چیست؟... چه مردم عامی و چه خواص خواهند گفت: شادمانی». ارسطو شادمانی واقعی را زندگی معنوی می‌داند (آیزنک، ۱۳۷۸: ۱۵). به عقیده ارسطو، دست کم سه نوع شادمانی وجود دارد: در پایین‌ترین سطح، عقیده مردم عادی است که شادمانی همان لذت است، در سطح بالاتر از آن مردمی با فرهنگ بالاتر معتقدند شادمانی همان موفقیت و کامیابی است و نوع سوم شادمانی مورد نظر ارسطو شادمانی ناشی از معنویت است (چلبی و موسوی، ۱۳۸۷). جان لاک^۲ و جرمی بنتام^۳ معتقدند که شادی مبتنی بر تعداد وقایع لذت‌بخش است (آیزنک، ۱۳۷۸: ۱۹).

در این گونه از تعاریف شادمانی با لذت و خوشی یکسان گرفته می‌شود که در این جا چنین به نظر می‌رسد که برداشت محدود و سطحی از شادمانی صورت گرفته و تقلیل شادمانی به لذت درست نیست. بیشتر نویسندگان ادبیات روانشناسی تعریف رایجی از شادمانی ارائه کرده‌اند: قضاوت کلی درباره زندگی به‌عنوان یک کلیت که در بر گیرنده هم جنبه عاطفی و هم شناختی است (روجاس^۴، ۲۰۰۵ به نقل از کوهستانی نژاد، ۱۳۸۹: ۱۹). شادمانی به‌عنوان یک حالت احساسی به تغییرات ناگهانی در خلق و خو حساس است، درحالی‌که رضایت به‌عنوان یک حالت شناختی یا قضاوتی شناخته می‌شود (تی سو^۵، ۲۰۰۷: ۲۶۹ به نقل از چلبی و موسوی، ۱۳۸۷). در بخشی از این تعاریف کوشش شده تا پدیده شادمانی با عام‌ترین

1. Carr

2. John Locke

3. Jeremy Bentham

4. Rojas

5. Tsou

تعبیرات و مفاهیم، همانند کیفیت زندگی، خوشبختی، بهزیستی، رضایت از زندگی، سلامتی و... تبیین شود. مشکل عمده این بخش از تعاریف آن است که برخی موارد از آنان به‌عنوان یک تعریف کلی استفاده می‌شود و به نظر می‌رسد که آن مفاهیم بیشتر تمایل به واگرایی دارند (وینهون، ۲۰۰۰: ۲). جامع‌ترین و در عین حال عملیاتی‌ترین تعریف شادمانی را وینهون ارائه می‌دهد. وینهون (۱۹۸۴) معتقد است واژه شادمانی به پدیده‌ای تحولی اشاره کرده و به زعم وی شادمانی کلی به‌صورت زیر تعریف می‌کند: میزانی که یک فرد در مورد کیفیت کلی مطلوبیت زندگی‌اش قضاوت می‌کند. همچنین رضایت بادوام از کلیت زندگی، رضایت از زندگی نام دارد به عبارت دیگر شادمانی به این معناست که فرد چقدر زندگی خود را دوست دارد که از نظر وینهون این واژه با عنوان شادمانی یا حق بهزیستی درونی نیز به کار می‌رود (وینهون، ۲۰۰۶: ۸).

در تعریف وینهون از شادمانی چند عنصر وجود دارد که به اختصار توضیح داده می‌شود:

- ۱- درجه یا میزان: واژه شادمانی بیانگر ارزیابی کمال مطلوب از زندگی نیست، بلکه بیانگر یک درجه یا میزان است؛ همانند مفاهیم طول و وزن، بیش‌تر یا کم‌تر بودن چیزی. به عبارت دیگر، واژه شادی، میزان خوشایندی زندگی را می‌رساند؛
- ۲- شخص: واژه شادمانی فقط برای توصیف حالت یک فرد به کار می‌رود و قابل تعمیم به اجتماع‌ها، اشیا و وقایع نیست. بنابراین، اگر بخواهیم شادمانی یک ملت را مورد بحث قرار دهیم، بهتر است بگوییم اکثر شهروندان آن کشور خود را شادمان تصور می‌کنند؛

- ۳- قضاوت: واژه شادمانی وقتی به کار می‌رود که فرد درباره‌ی زندگی خود یک قضاوت کلی می‌کند. قضاوت به یک فعالیت عقلانی اشاره دارد. قضاوت کلی یعنی ارزیابی تجارب پیشین و پیش‌بینی تجارت آتی. به عبارت بهتر، شادمانی جمع ساده لذات نیست، بلکه شناختی است که فرد از بررسی تجارب مختلف به‌دست می‌آورد. واژه شادمانی برای اشاره به جنبه‌ی خاصی از زندگی به کار نمی‌رود، بلکه کل زندگی فرد را مدنظر دارد. البته به این معنی نیست که به تمام وقایع زندگی خود ارزش یا وزن واحدی داده شود، بلکه منظور این است که فرد برای ابراز میزان نشاط خود، برداشت خود از یکی از ابعاد و وقایع زندگی‌اش را ملاک قرار می‌دهد؛

۴- مطلوبیت: در تعریف شادمانی منظور از خوشایندی، ارزشمند و دوست داشتنی بودن زندگی از طرف خود فرو است. اسگود (۱۹۷۱) در این مورد چنین می‌گوید: «در تمام فرهنگ‌ها مصادیقی از خوبی و بدی وجود دارد که افراد آن جوامع طبق این مصادیق خوشایندی یا ناخوشایندی زندگی خویش را مورد قضاوت قرار می‌دهند» (میرشاه جعفری و همکاران، ۱۳۸۱).

دینداری و ارتباطش با شادمانی

دین عبارت است از احساس اعتقاد به قوای لاهوتی و ماورای طبیعی و رعایت یک سلسله قواعد اخلاقی در زمینه ارتباط با خود، سایر بستگان و خدا و انجام مناسک عبادی در جهت کسب تقرب خالق و جلب رضایت او به‌منظور تعالی روح است (گنجی، ۱۳۸۳: ۵۳ به نقل از چوقادی، ۱۳۸۹: ۴۳) و دینی بودن عنوانی عام است که به هر فرد یا پدیده‌ای اطلاق می‌شود که ارزش‌ها و نشانه‌های دینی در آن متجلی باشد. فرد دیندار از یک سو خود را ملزم به رعایت فرامین و توصیه‌های دینی می‌داند و از سوی دیگر همین تقید و اهتمام به آموزه‌ها و دستورهای دینی او را به انسانی متفاوت با دیگران بدل می‌سازد (شجاعی زند، ۱۳۸۴: ۳۶).

کارل دوبلر در سال ۱۹۸۱ در زمینه دین این تعریف را پیشنهاد می‌کند: «نظام متحد اعتقادات و آداب، که به یک حقیقت مافوق تجربی و متعالی مرتبط می‌شود و تمام معتقدان و پیروان خویش را در جهت تشکیل یک جامعه اخلاقی وحدت می‌بخشد» (ویلیم، ۱۳۷۷: ۱۷۲).

در اندیشه ویلیام جیمز مذهب عبارت است از اعتقاد به اینکه نظمی نامرئی میان پدیده‌های این جهان هست و بهترین کار برای ما این است که خود را با این نظم هماهنگ کنیم (جیمز، ۱۳۴۳: ۳۱). اسپیکیلا و همکاران او در زمینه مذهب، به مثابه نظامی مرجع برای تفسیر وقایع زندگی بحث می‌کنند (صدیقی ارفعی و همکاران، ۱۳۹۱).

جیمز و پرات دین را شناخت و عاطفه و رفتاری تعریف می‌کنند که از آگاهی یا تعامل ادراک شده با هستی ماوراءالطبیعه سرچشمه می‌گیرد و فرض می‌شود نقشی مهم در زندگی انسان بازی می‌کند (قمری، ۱۳۸۹). دین و مذهب به واسطه کارکردهای متعددی که دارد می‌تواند بر شادمانی افراد مؤثر واقع شود، مثلاً مذهبی بودن می‌تواند به‌عنوان مانعی در مقابل فشار روانی عمل کند و آثار زبان‌بار آن را برطرف کند که این موضوع درنهایت به ظهور احساسات و هیجانات مثبت منجر می‌شود (سراج زاده و پویافر، ۱۳۷۷). به نظر پارگامنت، مذهب نقشی مهم در رویارویی با استرس‌های زندگی دارد و می‌تواند اثر بحران‌های شدید

زندگی را تعدیل کند. از نظر وی، افراد مذهبی هنگام ارزشیابی نوع اول یعنی آیا این رویداد به صورت بالقوه خطرناک است؟ و ارزشیابی نوع دوم یعنی آیا من می‌توانم با این رویداد مقابله کنم؟ برای مقابله با فشار روانی به خوبی از مذهب استفاده می‌کنند؛ زیرا، واکنش آن‌ها به فشار روانی از عواملی همچون حمایت اجتماعی، سخت کوشی شخصی، سبک مشکل‌گشایی و مانند آن تأثیر می‌پذیرد. این موضوع در افراد مذهبی و متدین موجب کاهش فشار روانی می‌شود. پس مهم‌ترین تأثیر مذهب برای مقابله با فشار روانی به دلیل نقش آن در فرایند ارزشیابی فشار روانی است (صدیقی ارفعی و همکاران، ۱۳۹۱).

در اندیشه دورکیم دین قدرت و نیرویی است که به انسان اجازه رفتار و عمل می‌دهد: «شخص درست کرداری که با خدای خود رابطه دارد، نه تنها انسانی است که حقایق تازه‌ای را می‌بیند که فرد بی‌ایمان از وجود آن‌ها بی‌خبر است، بلکه، همچنین فردی است که از توانایی عملی بیشتری برخوردار است. وی قدرت بیشتری را برای تحمل بار سختی‌ها و نیز فایق آمدن بر آن‌ها در خود احساس می‌کند. وی همانند کسی است که فراتر از سطح گرفتاری‌ها و بدبختی‌های انسانی قرار دارد؛ چرا که خود را به سطحی متعالی‌تر از شرایط و بدبختی‌های انسانی خویش ارتقا بخشیده است. او بر این عقیده است که از درد و رنج و اندوه و بدبختی، به هر شکل و صورتی که تصور شود، نجات پیدا کرده است. بند اول هر کیش و آیینی اعتقاد به نجات افراد از طریق ایمان است.» (دورکیم، ۱۹۱۲ به نقل از ویلم، ۱۳۷۷:۲۵). در اندیشه مالینوفسکی، دین هم اعتقاد به مشیت الهی و هم اعتقاد به جاودانگی را در برمی‌گیرد. اعتقاد به مشیت الهی شامل اعتقاد به وجود قدرت‌هایی است که دلسوز انسان‌ها هستند و می‌توانند آن‌ها را در زندگی یاری کنند. این باورها ظرفیت واقعی انسان‌ها را هنگام کنش مؤثر در برابر مشکلات بالا می‌برد. اعتقاد به جاودانگی نیز برای استواری ذهنی انسان‌ها و ابقای ثبات اجتماعی گریزناپذیر است. به استدلال مالینوفسکی، وقتی مرگی پیش می‌آید، هراس‌ها و عواطف نیرومندی در نزدیکان شخص مرده پدید می‌آید. سوگواران گرایش دارند خود را تسلیم نومیدی کنند. مناسک خاکسپاری کارش این است که این عواطف مخرب را به مسیرهای سازنده و نه فروپاشنده سوق دهد. این مناسک اضطراب‌های ناشی از رخداد مرگ را کاهش می‌دهد و تعادل را کم‌وبیش برمی‌گرداند. مناسک خاکسپاری بخشی از این کار را از طریق باز تأیید و تقویت اعتقاد به جاودانگی روح انجام می‌دهد و از این طریق به سوگواران اطمینان می‌دهد محکوم به نابودی نیستند (همیلتون، ۱۳۷۷:۸۷). آرگایل نیز،

ضمن اشاره به تأثیر مذهب بر شادمانی، بر آن است که مذهب پدیده ای اجتماعی است (آرگایل، ۱۳۸۳: ۲۶۰). نقش اجتماعی دین اساساً در مجتمع کردن آن است. دین، چنان که از معنای آن برمی آید، پیوستگی‌های اعضای جوامع و الزام‌های اجتماعی را می‌افزاید که به وحدت آنان کمک می‌کند. ارزش‌هایی که زیرساخت دستگاه‌های الزام اجتماعی‌اند، بین گروه‌های دینی مشترک‌اند؛ بنابراین، دین توافق گسترده‌ای را در سطح جامعه تضمین می‌کند (جلالی مقدم، ۱۳۸۶: ۴۳).

در تأیید مباحث بالا، توکویل بر این باور است که نفع مشترک انسان‌ها در به‌وجود آوردن عقایدی قطعی و محکم درباره خدا، روح و روان خویش، و وظایف کلی در برابر خالق و هم‌نوعان است. چون هرگونه شک و تردید درباره این نکات اولیه همه افعال ایشان را در گرو پیشامد و تصادف قرار می‌دهد و آن‌ها را به هرج‌ومرج و ناتوانی می‌کشاند (ویلیم، ۱۳۷۷: ۱۷).

افرادى که امور مذهبی را به جای می‌آورند، ممکن است به دلایل زیادی شادتر از سایر افراد باشند. در این مورد سه دلیل در روانشناسی مورد توجه جدی قرار گرفته است: نخست اینکه دین یک سامانه باور انسجام ایجاد کرده که باعث می‌شود افراد برای زندگی معنا پیدا می‌کند و به آینده امیدوار باشند، دوم اینکه حضور مرتب در امور مذهبی و جزو جامعه مذهبی بودن، برای افراد حمایت اجتماعی فراهم می‌آورد، سوم اینکه پرداختن به مذهب اغلب با سبک زندگی جسمانی و روانی سالم‌تر همراه است که مشخصه آن وفاداری زناشویی، رفتار نوع دوستانه اجتماع خواه (به جای ارتکاب جرم)، اعتدال در تغذیه و مصرف مشروبات و پای‌بندی به کار سخت است همه این‌ها شادمانی را افزایش می‌دهد (کار، ۱۳۸۵: ۷۰). الیسون و همکاران او (۱۹۸۹) دریافتند باورها مهم‌ترین منبع شادی‌اند. هم حضور در کلیسا و هم رابطه با خداوند، از طریق تأثیر بر باورها، نفوذ خود را ظاهر می‌سازند. همچنین، تیلور و براون (۱۹۸۸) بر این باورند که اعتقادات می‌توانند به وقایع معنادهند (آرگایل، ۱۳۸۳: ۲۶۲). در نظریه‌های شناختی، شادمانی ارزشیابی افراد از خود و زندگی‌شان است و افراد شادمان رویدادهای بیشتری را تجربه می‌کنند که از نظر فرهنگی مطلوب است، و رویدادهای خنثی را مثبت و رویدادهای مثبت را مثبت‌تر می‌بینند. در واقع، مردم قادرند از طریق کنترل افکارشان بهزیستی ذهنی و شادمانی خود را افزایش دهند؛ مثلاً این عقیده که در جهان نیرو و مقصدی والا وجود دارد می‌تواند به خوشبختی و شادمانی افراد بیفزاید (دهقانی، ۱۳۹۰: ۷۳) بر اساس نظریه شناختی می‌توان نتیجه گرفت دینداری، به‌ویژه باورها و اعتقادات مذهبی، از

طریق تأثیری که بر نحوه درک و شناخت انسان می‌گذارد، بر شادمانی انسان مؤثر است. یکی از عوامل مؤثر در ایجاد شادمانی در افراد، ایمان مذهبی است. از آنجا که فرد با ایمان دارای ارتباطات و اعتقادات معنوی است کمتر احساس رهاشدگی، پوچی و تنهایی می‌کند. از نظر گرلی^۱ (۱۹۷۵) فعالیت‌های مذهبی دارای کارکردهایی هستند که در نهایت منجر به شادی فرد می‌شود. هیلز و آرگایل (۱۹۹۸) در بیان این کارکردها به مواردی از جمله احساس اتصال به معبودی که بسیار قدرتمند و مقدس است، عشق، برابری و احساس در جمع بودن اشاره می‌کنند. کالدور^۲ (۱۹۹۴) معتقد است که افراد مذهبی نزدیکترین دوستان خود را از میان افراد مذهبی انتخاب می‌کنند و علاوه بر داشتن احساس نزدیکی به خداوند، دید مثبتی نسبت به مردم دارند و همه این عوامل بر شادمانی افراد می‌افزاید (میرشاه جعفری و همکاران، ۱۳۸۱).

تعریف نظری و عملیاتی متغیرها

شادمانی

واژه شادمانی چندین مفهوم متفاوت را به ذهن متبادر می‌کند (برای مثال خوشحالی، خشنودی، لذت و خوشایندی، رضایت و...) از این رو تعدادی از روانشناسان اصطلاحاً به «خوشبختی ذهنی» اشاره می‌کنند که یک اصطلاح چتری و در بر گیرنده انواع ارزشیابی‌هایی است که فرد از خود و زندگی‌اش به عمل می‌آورد (داینر، ۲۰۰۰). این ارزشیابی‌ها، مواردی از قبیل رضایت از زندگی، هیجان و خلق مثبت و فقدان افسردگی و اضطراب را شامل می‌شود و جنبه‌های مختلف آن نیز به شکل شناخت‌ها و عواطف است (داینر و ساه، ۱۹۹۷). شادمانی ضمن اینکه یک هیجان یا طبع مثبت است که باعث برانگیختگی فرد می‌شود، یک موقعیت با یک وضعیت روانی نیز تلقی شده که توأم با خشنودی و رضایتمندی است. به طوری که این وضعیت روانی می‌تواند ناشی از ارضا نیازها و انتظارات باشد به عبارت دیگر شادمانی را می‌توان رضایتمندی اجتماعی، روانی و جسمانی و یا رضایتمندی از جریان زندگی نیز تعریف کرد (لو، ۲۰۰۱). به نقل از ربانی و همکاران، ۱۳۸۶: ۵۲). به طور کلی با استفاده از تعاریف متعدد می‌توان گفت شادمانی شامل سه جزء اساسی است: ۱- جزء هیجانی (احساسی) که فرد شادمان از نظر خلقی شاد و خوشحال

1. Greely

2. Kaldor

است؛ ۲- جزء شناختی که باعث می شود فرد شادمان اطلاعات را به روش خاصی پردازش کرده، مورد تعبیر و تفسیر قرار دهد که در نهایت، باعث شادی و خوش بینی در وی شود به عبارت دیگر فرد رضایت خود را از جنبه‌های مختلف زندگی ارزیابی می‌کند؛ ۳- جزء اجتماعی که فرد شادمان روابط اجتماعی خوبی با دیگران برقرار می‌کند و بدین طریق می‌تواند از آن‌ها حمایت اجتماعی دریافت کند. از این رو در شادمانی ارزشیابی افراد از خود و زندگیشان، جنبه‌های شناختی مثل قضاوت در مورد از زندگی، جنبه‌های احساسی از جمله خلق و عواطف و جنبه‌های اجتماعی مانند دوست داشتن انسان‌های دیگر را در بر می‌گیرد (کشاورز، ۱۳۸۴؛ گلزاری، ۱۳۸۶؛ گنجی، ۱۳۸۷؛ داینر و ساه، ۱۹۹۷). گنجی نیز در تحقیق خود در ارزیابی و بازبینی مجدد پرسشنامه آکسفورد، شادمانی را به سه بعد احساسی، شناختی و اجتماعی تقسیم‌بندی نموده است. در این پرسشنامه جدید که از پرسشنامه شادمانی آکسفورد (به‌ویژه در بُعد احساسی) استفاده شده، گویه‌ها با قالبی متفاوت از نوع لیکرت طراحی و برخی گویه‌های جدید اضافه شده‌اند. همچنین این پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، پایایی و روایی لازم را به دست آورده است (گنجی، ۱۳۸۷: ۱۶۲). دامنه نمرات نیز از ۰-۹۶ است. سطح سنجش نیز فاصله‌ای بوده و با توجه به اینکه در تعریف پژوهش حاضر از شادمانی نیز، متأثر از تعاریف و نظریات مختلف در مطالعات متعدد، سه جزء عاطفی (احساسی)، شناختی و اجتماعی وجود دارد، تقسیم‌بندی پرسشنامه شادمانی آکسفورد به سه بعد احساسی، شناختی و اجتماعی جامع به نظر می‌رسد. از این رو در این تحقیق از پرسشنامه بازبینی شده آکسفورد استفاده می‌شود که توسط گنجی و با تغییرات اندکی تهیه شده و دارای ۲۴ گویه است.

دینداری

دین عبارت است از اعتقاد به ماوراءالطبیعی و رعایت یک سلسله قواعد اخلاقی در زمینه ارتباط با خود، سایر بندگان و خدا و انجام مناسک عبادی در جهت کسب تقرب به خالق و جلب رضایت او به‌منظور تعالی روح است و دینداری به میزان علاقه و احترام پیروان یک دین به آن اطلاق می‌شود (چوقادی، ۱۳۸۹، ۸۵). در این پژوهش برای سنجش دینداری از پرسشنامه گلاک و استارک استفاده شده است. این پرسشنامه برای سنجیدن نگرش‌ها و باورهای دینی و دینداری ساخته شده است (گلاک و استارک، ۱۹۶۵) برای استاندارد کردن در کشورهای مختلف اروپا، آمریکا، آفریقا و آسیا و بر روی پیروان ادیان مسیحیت، یهودیت و

اسلام اجرا شده (به نقل از محمدرضا طالبان، ۱۳۷۷) و با دین اسلام هم انطباق یافته است (سراج زاده، ۱۳۷۴). این پرسشنامه یک سنجه پنج بعدی است که شامل ابعاد پنجگانه اعتقادی، عاطفی، پیامدی، مناسکی و فکری به سنجش دینداری می‌پردازد.

- بُعد اعتقادی یا باورهای دینی عبارت است از باورهایی که انتظار می‌رود پیروان آن دین به آن‌ها اعتقاد داشته باشند؛

- بُعد مناسکی یا اعمال دینی، شامل اعمال دینی مشخصی همچون عبادت، نماز، شرکت در آئین‌های دینی خاص، روزه گرفتن و... است که انتظار می‌رود پیروان هر دین آن‌ها را به‌جا آورند؛

- بُعد عاطفی یا عواطف دینی، ناظر بر عواطف، تصورات و احساسات مربوط به داشتن رابطه با جوهری ربوبی همچون خدا، واقعیتی غایی یا اقتداری متعالی است؛

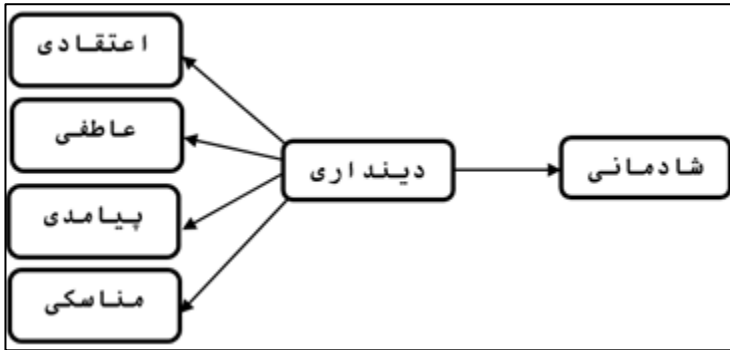
- بُعد فکری دین یا دانش دینی مشتمل بر اطلاعات و دانسته‌های مبنایی در مورد معتقدات هر دین است که پیروان باید آن‌ها را بدانند؛

- بُعد پیامدی یا آثار دینی ناظر به اثرات باورها، اعمال، تجارب و دانش دینی بر زندگی روزمره پیروان است (گلاک و استارک، ۱۹۶۵، نقل از سراج زاده، ۱۳۷۴).

پرسشنامه مورد استفاده در این پژوهش ۴ بُعد از ابعاد بالا را بکار برده است و بُعد فکری دین به دلیل وسعت تبلیغات در ایران حذف شده است. پرسشنامه حاضر دارای ۲۶ گویه است که در چهار بُعد اعتقادی (با ۷ گویه)، عاطفی (با ۶ گویه)، پیامدی (با ۶ گویه) و مناسکی (با ۷ گویه) به‌منظور سنجش میزان دینداری بکار می‌رود.

چارچوب نظری:

با بررسی مدل‌های مشابه و نتایج پژوهش‌های قبلی مدل مفهومی این پژوهش با ارائه یک فرضیه در قالب شکل (۱) تدوین شد. در این مدل، متغیر مؤلفه‌های دینداری به‌عنوان متغیر مستقل، و شادمانی به‌عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است.

شکل (۱): مدل مفهومی تحقیق (محقق ساخته)

روش شناسی

این پژوهش از نظر نوع هدف کاربردی بوده و با رویکردی آمیخته، در ابتدا و در بخش کیفی با روش توصیفی اقدام به بررسی اسناد و مدارک کتابخانه‌ای پیرامون متغیرهای پژوهش نموده و پس از دستیابی به مدل مفهومی پژوهش با بهره‌گیری از پرسشنامه محقق ساخته (۵۳ گویه‌ای) به جمع‌آوری نظرات جامعه آماری در رابطه با مدل مفهومی و تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته است. جامعه نمونه در این پژوهش منطبق بر جامعه آماری و شامل ۱۱۰ نفر از دانشجویان یک دوره آموزشی بودند که تمایل به پر کردن پرسشنامه را نیز داشتند.

تجزیه و تحلیل

همانطور که در بخش روش شناسی نیز بیان شده، برای گردآوری داده‌ها از یک پرسشنامه بسته ۵۳ گویه‌ای استفاده شد که ۳ سؤال برای متغیرهای جمعیت شناختی و ۲۴ سؤال برای سنجش مؤلفه‌های «شادمانی» با استفاده از شاخص‌های پرسشنامه بومی‌سازی اکسفورد و ۲۶ سؤال نیز به منظور سنجش مؤلفه‌های «دینداری» با بهره‌گیری از پرسشنامه بومی‌سازی شده گلاک و استارک استفاده شد. برای تأمین روایی محتوایی پرسشنامه، سؤالات تحقیق با نظر ۶ نفر از خبرگان موضوع در سه نوبت بررسی و اصلاح شد و به منظور بررسی قابلیت اعتماد پرسشنامه نیز از معیار آلفای کرونباخ بهره گرفته شد که با مقدار پایایی (۰/۸۶) بدست آمده، پایایی پرسشنامه مطلوب تشخیص داده شد. همچنین پس از ارسال پرسشنامه‌ها، بیش از ۹۶ درصد از پرسشنامه‌ها به صورت قابل استفاده برگشت داده شد که نرخ بازگشت مناسبی برای پرسشنامه است.

در ادامه نتایج تجزیه و تحلیل داده‌های جمعیت شناختی به شرح جدول شماره (۱) ارائه می‌شود.

جدول (۱): جمعیت شناختی جامعه نمونه پژوهش

رشته تحصیلی		تحصیلات			سن	
انسانی	فنی	دکتری	کارشناسی ارشد	کارشناسی	۲۵ الی ۲۹	۲۲ الی ۲۵
۵۳٪	۴۷٪	۱۱٪	۴۲٪	۴۷٪	۳۴٪	۶۶٪

در این پژوهش به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها، از روش تحلیل عاملی اکتشافی نسل دوم که بر مبنای واریانس و حداقل مربعات جزئی (با نرم‌افزار پیشرفته smart pls) بوده، بهره‌برداری شده است. این روش به حجم، نرمال و غیرنرمال بودن داده‌ها حساس نیست. در این روش از چهارچوب زیر برای برآزش آزمون مدل‌سازی معادلات ساختاری واریانس محور یا همان روش حداقل مربعات جزئی استفاده می‌شود:

۱- ارزیابی مدل اندازه‌گیری (مدل بیرونی - Outer Model) انعکاسی یا ترکیبی؛

۲- آزمون مدل ساختاری (مدل درونی - Inner Model)؛

۳- آزمون مدل کلی (محسنین و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۶-۵۵).

گام یکم: ارزیابی پایایی شاخص‌های مدل اندازه‌گیری (ضرایب بارهای عاملی، آلفای کرونباخ)

الف) ضرایب بارهای عاملی، بیانگر مقدار همبستگی شاخص‌های یک سازه با آن سازه است و اگر مقدار آن برابر یا بیشتر از ۰/۴ شود، مؤید پایایی مدل اندازه‌گیری است (کشتکار، ۱۳۹۵: ۱۷۰). برای ظاهر شدن بارهای عاملی در مدل تحقیق، از چیدمان سازه اصلی مدل شامل ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها در نرم‌افزار Smart PLS نسخه ۳ استفاده شد.

در این پژوهش با توجه به خروجی نرم‌افزار و مقادیر بدست آمده و اینکه تمامی مقادیر ضرایب بارهای عاملی بالاتر از ۰/۴ بودند، لذا مناسب بودن تمامی شاخص‌ها مورد تأیید قرار گرفت.

ب) آلفای کرونباخ

مطابق با الگوریتم تحلیل داده‌ها در روش PLS، بعد از سنجش بارهای عاملی سؤالات، محاسبه و گزارش ضرایب آلفای کرونباخ انجام می‌شود (کشتکار، ۱۳۹۵: ۱۷۵). نتیجه در جدول (۲) آمده است. همان‌گونه که در جدول مشخص شده است، ضرایب آلفای کرونباخ برای تمامی متغیرهای مدل، بیشتر از ۰/۷ است، بنابراین، برآزش مناسب مدل اندازه‌گیری را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۲): آلفای کرونباخ

متغیر	تعداد سؤالات	آلفای کرونباخ
اعتقادی	۷	۰/۹۴۵
عاطفی	۶	۰/۸۲۹
پیامدی	۶	۰/۸۴۴
مناسکی	۷	۰/۷۹۲
دینداری	۲۶	۰/۸۴۲
شادمانی	۲۴	۰/۷۹۳
کل پرسشنامه		۰/۸۸۰

ارزیابی روایی شاخص‌های مدل اندازه‌گیری (روایی همگرا)

معیار بعدی برای برازش مدل‌های اندازه‌گیری، روایی همگرا است که به بررسی میزان همبستگی هر سازه با سؤالات (شاخص‌ها) خود می‌پردازد. معیار AVE توسط نرم‌افزار Smart PLS برای این منظور به کار می‌رود. فورنل و لارکر (۱۹۸۱) مقدار مناسب برای AVE را ۰/۵ با بالا معرفی کرده‌اند. در این مطالعه، مقدار AVE برای تمامی سازه‌ها محاسبه و بالاتر از ۰/۵ بدست آمد، که حکایت از روایی همگرایی مناسب مدل دارد.

بنابراین در تفسیر نتایج حاصل از محاسبه دو معیار آلفای کرونباخ و روایی همگرا در این پژوهش می‌توان گفت، تمامی این مقادیر برای متغیرهای مکنون مدل، مقادیر مناسبی دارند، لذا پایایی و روایی مدل تأیید می‌شود.

گام دوم برازش مدل ساختاری (ضرایب معناداری Z، ضرایب مسیر و معیار R²)

الف) ضرایب معناداری Z (مقادیر T-values)

اولین و اساسی‌ترین معیار، ضرایب معناداری Z یا همان مقادیر T-values است. که این ضرایب باید از ۱/۹۶ بیشتر باشد تا بتوان در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار بودن آن‌ها را تأیید نمود (همان: ۱۴۵). در ادامه ضرایب معناداری و ضرایب مسیر مربوط به متغیرهای مدل در جدول شماره (۳) نشان داده شده‌است.

جدول شماره (۳): ضرایب معناداری و ضرایب مسیر مربوط به متغیرهای مدل

از	به	ضریب معناداری	تفسیر	ضریب مسیر
دینداری	اعتقادی	۱۱/۲۱۹	مناسب	۰/۷۶۶
دینداری	عاطفی	۳/۶۹۲	مناسب	۰/۵۸۳
دینداری	پیامدی	۱۵/۳۱۲	مناسب	۰/۷۵۶
دینداری	مناسکی	۲۳/۱۱۱	مناسب	۰/۷۸۳
دینداری	شادمانی	۵/۴۰۵	مناسب	۰/۶۳۸

ب) مقادیر اشتراکی و معیار R2

کیفیت مدل‌های اندازه‌گیری در روش PLS، با استفاده از معیار «مقادیر اشتراکی» ارزیابی می‌شود. این معیار نشان می‌دهد که چه مقدار از تغییرپذیری شاخص‌ها توسط سازه مرتبط با خود، تبیین می‌شود. معیار مقادیر اشتراکی مربوط به هر شاخص از طریق میانگین مقادیر مرتبه دوم رابطه بین آن شاخص و سازه مربوط به خود حاصل می‌شود که همان بارهای عاملی هستند.

دومین معیار برای برازش مدل ساختاری، ضرایب R² مربوط به متغیرهای پنهان درون‌زای (وابسته) مدل است. R² معیاری است که نشان از تأثیر یک متغیر برون‌زا بر یک متغیر درون‌زا دارد. مقدار R²، بر سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به‌عنوان ملاک، برای معیارهای ضعیف، متوسط و قوی جهت R² در نظر گرفته می‌شود (کشتکار، ۱۳۹۵: ۱۸۸). در ادامه مقادیر اشتراکی و معیار R² داده‌های متغیرهای پنهان تحقیق در جدول شماره (۴) آمده است.

جدول شماره (۴): مقادیر اشتراکی و R² متغیرهای پنهان تحقیق

Communality		R2		سازه	ردیف
تفسیر	مقدار	تفسیر	مقدار		
قوی	۰/۷۳۲	قوی	۰/۷۸۹	اعتقادی	۱
مناسب	۰/۳۵۱	قوی	۰/۷۶۴	عاطفی	۲
قوی	۰/۴۳۴	قوی	۰/۴۵۶	پیامدی	۳
مناسب	۰/۳۳۵	مناسب	۰/۳۲۲	مناسکی	۴
قوی	۰/۵۱۰	قوی	۰/۷۰۸	شادمانی	۵
قوی	۰/۶۷۰	قوی	۰/۶۸۸	دینداری	۶

گام سوم: برازش مدل کلی

برای برازش کلی مدل، از معیار GoF استفاده شد. این معیار برای برازش مدل کلی بکار برده می‌شود که هر دو بخش مدل اندازه‌گیری و ساختاری را کنترل می‌کند. برای این منظور، مقدار معیار از رابطه زیر محاسبه می‌شود.

$$GOF = \sqrt{\overline{communalities} \times \overline{R^2}}$$

که در آن $\overline{communalities}$ مقادیر اشتراکی یک سازه درون‌زا و $\overline{R^2}$ میانگین متغیرهای درون‌زای وابسته است. تفسیر مقادیر مختلف برای GoF بر سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ به‌عنوان ملاک، برای معیارهای برازش کلی ضعیف، برازش کلی متوسط و برازش کلی قوی جهت GoF در نظر گرفته می‌شود. (کشتکار، ۱۳۹۵: ۱۹۰)

برای محاسبه میانگین R²، مقادیر R² مربوط به تمامی متغیرهای پنهان درون‌زای مدل به تعداد ۶ متغیر مدنظر قرار گرفته و مقادیر میانگین آن‌ها محاسبه شد. برای مدل این پژوهش،

میانگین R^2 برابر با ۰/۶۲۱ حاصل شد. در ادامه جدول بالا مقادیر Commuality نیز آمده است. محاسبه میانگین این مقادیر برای تحصیل مقدار GoF ضرورت دارد. میانگین مقادیر اشتراکی تعداد ۶ متغیر در جدول زیر، برابر با ۰/۵۰۵ شده، با جای گذاری مقادیر در فرمول، مقدار GoF معادل ۰/۵۸۶ شد.

با توجه به ارائه سه مقدار معیار تفسیر GoF در سطور بالا، حصول مقدار ۰/۵۶۰ برای یک مدل، برازش قوی مدل را تأیید می‌کند.

با توجه به مقادیر جدول شماره ۳ می‌توان تأثیر دینداری دانشجویان مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر را بر شادمانی آنان را بیش از ۶۰ درصد از کل عوامل مؤثر بر شادمانی دانشجویان مرکز آموزشی موردنظر دانست. همچنین می‌توان با توجه به ضرایب بارعاملی بدست آمده، میزان تأثیر ابعاد دینداری بر شادمانی دانشجویان مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر را به ترتیب تأثیر: ۱- مناسکی با ضریب عاملی (۰/۷۸۳)؛

۲- اعتقادی با ضریب عاملی (۰/۷۶۶)؛ ۳- پیامدی با ضریب عاملی (۰/۷۵۶) و ۴- عاطفی با ضریب عاملی (۰/۵۸۳) دانست.

الف) نتیجه‌گیری:

با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و مدل نهایی حاصل از این پژوهش می‌توان گزاره‌های صحیح زیر را بعنوان پاسخ فرضیه‌های این پژوهش ارائه نمود:

۱- دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی مرکز نظامی موردنظر تأثیر بسیار معناداری دارد؛

۲- بعد مناسکی دینداری، بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی مرکز نظامی موردنظر تأثیر بسیار معناداری دارد؛

۳- بعد اعتقادی دینداری، بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی مرکز نظامی موردنظر تأثیر بسیار معناداری دارد؛

۴- بعد پیامدی دینداری، بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی مرکز نظامی موردنظر تأثیر بسیار معناداری دارد؛

۵- بعد عاطفی دینداری، بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی مرکز نظامی موردنظر تأثیر بسیار معناداری دارد.

ب) پیشنهادها:

با توجه به اینکه در این پژوهش تأثیر دینداری بر شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی مرکز نظامی موردنظر بسیار معنادار تأیید شد، از این‌رو پیشنهادهای کاربردی زیر ارائه می‌شود:

- مسئولان فرهنگی مرکز نظامی موردنظر، با هدف تقویت شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش‌های تخصصی نظامی موردنظر به توسعه برنامه‌هایی برای ارتقا ابعاد دینداری دانشجویان را برای هر دوره آموزشی اقدام نمایند؛

- مسئولان فرهنگی مرکز نظامی موردنظر، با بکارگیری سنجه‌های این پژوهش نسبت به بررسی میزان دینداری و شادمانی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش تخصصی موردنظر (در شروع و پایان هر دوره) و بازخوردگیری نتایج فعالیتهای انجام شده اقدام نمایند؛

- مسئولان فرهنگی مرکز نظامی موردنظر، با بکارگیری متخصصان دینی مجرب، نسبت به ارائه آموزش‌های اعتقادی و مناسکی دانشجویان وظیفه مرکز آموزش تخصصی موردنظر در جهت افزایش دینداری و در نتیجه افزایش شادمانی آن‌ها اهتمام ورزند.

منابع

فارسی:

- ابراهیم نجف‌آبادی، اعظم؛ سام آرام، عزت‌الله (۱۳۹۱)، بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و احساس شادی، *مجله جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران*، سال دوم، شماره پنجم.
- احمدی، جمشید (۱۳۷۱)، میزان افسردگی در دانشجویان پزشکی، نامه اندیشه و رفتار، سال اول، شماره ۴.
- آل یاسین، م (۱۳۸۰)، شادی و نشاط در محیط مدرسه، تربیت، ش ۱.
- آرگایل، مایکل (۱۳۸۳)، روان‌شناسی شادی، ترجمه گوهری انارکی، مسعود؛ طاهر نشاط‌دوست، حمید؛ پلاهنک، حسن؛ بهرامی، فاطمه. اصفهان: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- آیزنک، مایکل دبلیو (۱۳۷۸)، همیشه شاد باشید، ترجمه چلونگر، زهرا. انتشارات نسل نو اندیش.
- باقری، حسین؛ شهابی، زهرا؛ ابراهیمی، حسین؛ علایی نژاد، فاطمه (۱۳۸۵)، ارتباط کیفیت خواب و کیفیت زندگی پرستاران، *مجله دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی تهران*، دوره ۱۱، شماره ۴.
- توحیدیان، رقیه (۱۳۸۹)، بررسی تأثیر برجسب زنی بر گرایش دانشجویان دانشگاه مازندران به رفتارهای انحرافی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه مازندران.

- چلبی، مسعود؛ موسوی، سید محسن (۱۳۸۷)، **بررسی جامعه شناختی عوامل مؤثر بر شادمانی در سطوح خرد و کلان**، مجله جامعه شناسی ایران، دوره نهم، شماره ۱ و ۲.
- رنجبر، مهناز (۱۳۹۱)، **بررسی جامعه شناختی شادمانی با اکید بر نظریه بازکاو**، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهراء (س).
- ریو، جان مارشال (۱۳۷۶)، **انگیزش و هیجان**، ترجمه سید محمدی، یحیی. تهران، مؤسسه نشر ویرایش. رحیمی یگانه، زهرا (۱۳۸۶)، **خانواده شاد و با نشاط (خانواده موفق/دفتر ۳)**، تهران: سازمان ملی جوانان، چاپ اول.
- چوقادی، فریبا (۱۳۸۹)، **مطالعه روانی اجتماعی مؤثر بر شادی زنان شهرضا**، پایان نامه کارشناسی ارشد مطالعات زنان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان.
- ربانی، رسول؛ ربانی، علی؛ عابدی، محمدرضا؛ گنجی، محمد (۱۳۸۶)، **فرهنگ و شادی: رویکرد نظری و تجربی در زندگی روزمره سرپرستان خانواده در شهر اصفهان**، انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال سوم، شماره ۸.
- زارعی متین، حسن؛ جندقی، غلامرضا؛ حق گوین، زلفا (۱۳۸۸)، **شناسایی مؤلفه‌های نشاط در محیط کار و سنجش وضعیت این مؤلفه‌ها در سازمان اجرایی استان قم**، نشریه مدیریت دولتی، دوره ۱، شماره ۲، صص ۳۵-۴۸.
- شجاعی زند، علیرضا (۱۳۸۴)، **مدلی برای سنجش دینداری در ایران**، مجله جامعه شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۱.
- صدیقی‌ارفعی، فریبرز؛ تمنایی‌فر، محمدرضا؛ فریبرز، محمدرضا (۱۳۹۱)، **رابطه جهت‌گیری مذهبی، سبک‌های مقابله و شادکامی در دانشجویان**، روان شناسی دین، شماره ۳: ۱۳۵-۱۶۳.
- سراج زاده، حسین؛ پویافر، محمدرضا (۱۳۸۶)، **مقایسه ی تجربی سنجه های دینداری: دلالت‌های روش شناسانه‌ی کاربرد سه سنجه در یک جمعیت**، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره هشتم، شماره ۱: ۳۷-۷۰.
- عروتنی عزیز، مرضیه (۱۳۸۶)، **بررسی رابطه شادمانی با میزان هدفمندی و سطح خوش بینی و عوامل فردی- اجتماعی در بین دانشجویان دختر و پسر دانشکده حقوق علامه طباطبایی و دانشکده حقوق آزاد اسلامی**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روان شناسی عمومی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- کوهستانی نژاد، نفیسه (۱۳۸۹)، **دینداری و تجربه شادی**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مطالعات فرهنگی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- میرشاه جعفری، ابراهیم؛ عابدی، محمدرضا؛ دریکوندی، هدایت الله (۱۳۸۱)، **شادمانی و عوامل مؤثر بر آن**، تازه‌های علوم شناختی، سال ۴، شماره ۳.
- مهدی‌زاده، شراره؛ زارع غیاث آبادی، فاطمه (۱۳۹۳) **بررسی میزان دینداری و نقش آن در شادمانی جوانان**، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره ۲، شماره ۳، صص ۴۳۸-۴۱۳.
- همیلتون، ملکم (۱۳۷۷)، **جامعه شناسی دین**، ترجمه ثلاثی، محسن. تهران، موسسه فرهنگی انتشاراتی تبیان.

- عباس‌زاده، محمد؛ علیزاده مقدم، محمد باقر؛ کوهی، کمال؛ علی پور، پروین (۱۳۹۰). **انواع سرمایه‌ها حلقه مفقود در تبیین شادکامی دانشجویان**، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال سیزدهم، شماره ۵۱.
- ویلم، ژان پلم (۱۳۷۷)، **جامعه‌شناسی ادیان**، ترجمه گواهی، عبدالرحیم. نقد و بررسی محمدتقی جعفری، تهران، موسسه فرهنگی انتشاراتی تبیان.
- کار، آلن (۱۳۸۵)، **روانشناسی مثبت: علم شادمانی و نیرومندی‌های انسان**، ترجمه شریفی، حسن پاشا؛ نجفی زند، جعفر. انتشارات سخن.
- قمری، محمد (۱۳۸۹)، **بررسی رابطه‌ی دینداری و میزان شادمانی در بین دانشجویان به تفکیک جنسیت و وضعیت تأهل**، فصلنامه روان‌شناسی و دین، شماره ۳، صص ۷۵-۹۱.
- گنجی، محمد (۱۳۸۷)، **تحلیل عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر میزان احساس شادی سرپرستان خانوار در شهر اصفهان**، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان.
- جیمز، ویلیام (۱۳۴۳) **دین و روان**، ترجمه قائمی، هادی. تهران، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر.
- جلالی مقدم، مسعود (۱۳۸۶) **درآمدی به جامعه‌شناسی دین و آرا جامعه‌شناسان بزرگ درباره دین**، تهران، نشر مرکز.
- دهقانی نژاد، حمید (۱۳۹۰) **رابطه مشارکت اجتماعی و شادی دانشجویان**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.

انگلیسی

- Mayers.D. (2000), **The friends and faith of happy people . American psychologist 55-56**
- Dickey, M. T. (1999), the persuit of happiness. [http:// www.Dickey.Org/happy. Htm](http://www.Dickey.Org/happy.Htm)
- Veenhoven, R. (2000) , **The Four Quality of Life: Ordering Concepts and Measures of Good Life, Journal of Happiness Studies, 1:1-3.**
- Veenhoven,R. (2006), **New Directions in the Study of Happiness.October 2006**, www.venhoven.fsw.eur.nl.
- Diener, E. & Suh, E. M. (1997), **Measuring quality of life: Economic, Social and subjective indicators. Social Indicators Reaserch,40:189-216**
- Diener, E. & R. Lucas (2000), **Explaining differences in societal levels of happiness. Journal of Happiness Studies, 1:41-78**
- Snop, I. (2008), **religiousness and happiness in three nations: a search note, journal of happiness studies, 9, pp 207-211**